

Zbornik sudske prakse

PRESUDA SUDA (treće vijeće)

10. rujna 2015.*

„Zahtjev za prethodnu odluku – Socijalna politika – Direktiva 2003/88/EZ – Zaštita sigurnosti i zdravlja radnika – Organizacija radnog vremena – Članak 2. točka 1. – Pojam ‚radnog vremena‘ – Radnici bez stalnog ili uobičajenog mjesta rada – Vrijeme putovanja radnikâ između mjesta njihova boravišta i mjesta gdje se nalazi prvi odnosno posljednji klijent“

U predmetu C-266/14,

povodom zahtjeva za prethodnu odluku na temelju članka 267. UFEU-a, koji je uputio nacionalni sud (Audiencia Nacional, Španjolska), odlukom od 22. svibnja 2014., koju je Sud zaprimio 2. lipnja 2014., u postupku

Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras (CC.OO.)

protiv

Tyco Integrated Security SL,

Tyco Integrated Fire & Security Corporation Servicios SA,

SUD (treće vijeće),

u sastavu: M. Ilešič, predsjednik vijeća, A. Ó Caoimh (izvjestitelj), C. Toader, E. Jarašiūnas i C. G. Fernlund, suci,

nezavisni odvjetnik: Y. Bot,

tajnik: M. Ferreira, glavna administratorica,

uzimajući u obzir pisani postupak i nakon rasprave održane 22. travnja 2015.,

uzimajući u obzir očitovanja koja su podnijeli:

- za Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras (CC.OO.), E. Lillo Pérez i F. Gualda Alcalá, *abogados*,
- za Tyco Integrated Security SL i Tyco Integrated Fire & Security Corporation Servicios SA, J. Martínez Pérez de Espinosa, *abogado*,
- za španjolsku vladu, M. J. García-Valdecasas Dorrego, u svojstvu agenta,
- za češku vladu, M. Smolek, u svojstvu agenta,

* Jezik postupka: španjolski

— za talijansku vladu, G. Palmieri, u svojstvu agenta, uz asistenciju F. Varrone, *avvocato dello Stato*,

— za vladu Ujedinjene Kraljevine, L. Christie i L. Barfoot, u svojstvu agenata, uz asistenciju S. Lee, QC i G. Facenna, *Barrister-at-Law*,

— za Europsku komisiju, M. van Beek i N. Ruiz García, u svojstvu agenata,

saslušavši mišljenje nezavisnog odvjetnika na raspravi održanoj 11. lipnja 2015.,

donosi slijedeću

Presudu

- 1 Zahtjev za prethodnu odluku odnosi se na tumačenje članka 2. točke 1. Direktive 2003/88/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 4. studenoga 2003. o određenim vidovima organizacije radnog vremena (SL L 299, str. 9.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 2., str. 31.).
- 2 Zahtjev je upućen u okviru spora između, s jedne strane, Federación de Servicios Privados del sindicato Comisiones obreras (CC.OO.) i, s druge strane, Tyco Integrated Security SL i Tyco Integrated Fire & Security Corporation Servicios SA (u daljnjem tekstu zajedno: Tyco) u vezi s odbijanjem potonjih da vrijeme koje njihovi zaposlenici utroše na dnevno putovanje između mjesta njihova boravišta i mjesta gdje se nalazi prvi i posljednji klijent koje odredi njihov poslodavac (u daljnjem tekstu: vrijeme putovanja radnika između njihova boravišta i klijenta), predstavlja „radno vrijeme“ u smislu članka 2. točke 1. navedene direktive.

Pravni okvir

Pravo Unije

- 3 Sukladno uvodnoj izjavi 4. Direktive 2003/88:

„Poboljšanje sigurnosti, higijene i zdravlja radnika na radu ciljevi su koji ne smiju biti podređeni isključivo ekonomskim interesima.“

- 4 U članku 1. te direktive propisano je:

„1. Ova direktiva postavlja minimalne sigurnosne i zdravstvene uvjete za organizaciju radnog vremena.

2. Ova se direktiva primjenjuje na:

- (a) najkraća razdoblja dnevnog odmora, tjednog odmora i godišnjeg odmora, na stanke i najveći broj radnih sati tjedno; i
- (b) određene aspekte noćnog rada, rada u smjenama i radnog rasporeda.

3. Ova se direktiva primjenjuje na sve sektore djelatnosti, kako javne, tako i privatne, u smislu članka 2. Direktive 89/391/EEZ [Vijeća od 12. lipnja 1989. o uvođenju mjera za poticanje poboljšanja sigurnosti i zdravlja radnika na radu (SL L 183, str. 1.) (SL, posebno izdanje na hrvatskom jeziku, poglavlje 5., svezak 4., str. 50.)], ne dovodeći u pitanje članke 14., 17., 18. i 19. ove direktive.

[...]

4. Odredbe Direktive 89/391[...] u cijelosti se primjenjuju na pitanja iz stavka 2., ne dovodeći u pitanje strože i/ili posebnije odredbe ove direktive.“

5 U članku 2. spomenute direktive, naslovljenom „Definicije“, u njegovim točkama 1. i 2. je predviđeno:

„Za potrebe ove direktive primjenjuju se sljedeći pojmovi:

1. ‚radno vrijeme‘ je vremensko razdoblje u kojem radnik radi, stoji na raspolaganju poslodavcu i obavlja svoje poslove i zadatke u skladu s nacionalnim propisima i/ili praksom;

2. ‚vrijeme odmora‘ je vremensko razdoblje koje nije radno vrijeme“.

6 Članak 3. iste direktive, naslovljen „Dnevni odmor“ glasi:

„Države članice poduzimaju potrebne mjere kako bi se svakom radniku osiguralo pravo na dnevni odmor u trajanju od najmanje 11 sati neprekidno, unutar vremena od 24 sata.“

Španjolsko pravo

7 U članku 34. Pravilnika o radnicima, u verziji koja proizlazi iz Kraljevskog zakonodavnog dekreta o prihvatanju pročišćenog teksta Zakona o Pravilniku o radnicima (Real Decreto Legislativo 1/1995 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Estatuto de los Trabajadores) od 24. ožujka 1995. (BOE br. 75 od 29. ožujka 1995., str. 9654.), u njegovim stavicima 1., 3. i 5. je propisano:

„1. Trajanje radnog vremena je ono koje je dogovoreno u kolektivnim ugovorima ili ugovorima o radu.

Najdulje trajanje punog radnog vremena iznosi 40 sati tjedno prosječnog stvarnog rada izračunanog na godišnjoj razini.

[...]

3. Od kraja radnog dana do početka sljedećeg radnog dana mora proći najmanje dvanaest sati.

Broj sati u punom radnom vremenu ne može prijeći devet sati dnevno, osim ako je kolektivnim ugovorom ili, ako njega nema, sporazumom sklopljenim između poduzetnika i predstavnika radnika predviđena drukčija raspodjela dnevnog radnog vremena; vrijeme odmora između dva radna dana mora se u svakom slučaju poštovati.

[...]

5. Radno vrijeme se računa tako da obuhvaća vrijeme dok se radnik nalazi na svom radnom mjestu, kako na početku tako i na kraju dana.“

Glavni postupak i prethodno pitanje

8 Tyco obavlja, u većini španjolskih provincija, djelatnost ugradnje i održavanja sigurnosnih sustava koji omogućuju otkrivanje neovlaštenog ulaska i sprječavanje provala.

9 Tijekom 2011. Tyco je zatvorio svoje urede koji su se nalazili u provincijama (u daljnjem tekstu: regionalni uredi) te je sve svoje radnike preselio u središnji ured u Madridu (Španjolska).

- 10 Tehničari zaposleni kod Tycoa ugrađuju i održavaju u funkcionalnom stanju sigurnosne uređaje u privatnim kućama te u industrijskim i poslovnim zgradama koje se nalaze na području za koje su nadležni i koje obuhvaća cijelu ili dio provincije, a ponekad i više provincija.
- 11 Svaki od tih radnika ima na raspolaganju službeno vozilo kojim svakog dana putuje od mjesta svojeg boravišta prema mjestu gdje mora obavljati poslove ugradnje ili održavanja sigurnosnih sustava. Radnici to vozilo koriste i radi dolaska kući na kraju dana.
- 12 Sud koji je uputio zahtjev navodi da udaljenost između mjesta boravišta navedenih radnika i mjesta gdje moraju obavljati intervenciju može znatno varirati i ponekad biti veća od 100 kilometara. Taj sud izlaže primjera radi slučaj u kojemu je, zbog gustoće prometa, vrijeme putovanja radnika između njegova boravišta i klijenta bilo tri sata.
- 13 Isti radnici moraju također, jednom ili više puta tjedno, doći u ured agencije za logistiku i transport koja se nalazi blizu njihova mjesta boravišta kako bi tamo preuzeli materijal te uređaje i rezervne dijelove koji su im potrebni za njihove intervencije.
- 14 Kako bi obavljali svoje zadatke, svaki od radnika o kojima se raspravlja u glavnom postupku ima na raspolaganju mobilni telefon kojime na udaljenosti komunicira sa središnjim uredom u Madridu. Aplikacija koja je instalirana na njihovu telefonu im omogućuje da svakodnevno prime, večer prije svojeg radnog dana, dnevni raspored u kojemu su navedena različita mjesta, unutar područja za koja su nadležni, koja moraju obići tijekom tog dana, kao i vrijeme dolaska klijentima. Uz pomoć jedne druge aplikacije, navedeni radnici upisuju podatke o izvršenim intervencijama te ih prenose Tyco, kako bi se zabilježile poteškoće s kojima su se susreli te izvršeni zadaci.
- 15 Sud koji je uputio zahtjev navodi da Tyco ne računa kao dio radnog vremena vrijeme putovanja radnika između njihova boravišta i klijenta, smatrajući da je riječ o vremenu odmora.
- 16 Taj sud navodi da Tyco računa trajanje dnevnog radnog vremena tako da uključuje vrijeme koje je proteklo od trenutka dolaska njegovih radnika na mjesto gdje se toga dana nalazi prvi klijent do trenutka kada njegovi radnici napuštaju mjesto na kojemu se nalazi posljednji klijent, s time da se uzima u obzir samo vrijeme intervencija na licu mjesta i putovanja od jednog klijenta do drugog. Međutim, prije zatvaranja regionalnih ureda, Tyco je računao dnevno radno vrijeme svojih radnika počevši od trenutka dolaska radnika u te urede kako bi tamo preuzeli vozilo koje im je stavljeno na raspolaganje, popis klijenata koje treba obići i dnevni raspored, sve do trenutka njihova povratka na večer u navedene urede, kako bi tamo ostavili to vozilo.
- 17 Navedeni sud smatra da su pojam radnog vremena i vremena odmora u Direktivi 2003/88 suprotstavljeni pojmovi i da, stoga, ta direktiva ne dopušta da se predvide međukategorije. Upućuje na to da se člankom 34. stavkom 5. Pravilnika o radnicima, u verziji koja proizlazi iz Kraljevskog zakonskog dekreta 1/1995, vrijeme putovanja radnika između njegova boravišta i klijenta ne izjednačuje s radnim vremenom. Isti sud smatra da se španjolski zakonodavac odlučio za to rješenje zato što je radnik slobodan izabrati mjesto svojeg boravišta. Stoga samo radnik, ovisno o svojim mogućnostima, odlučuje o tome hoće li ta udaljenost od mjesta njegova boravišta i radnog mjesta biti veća ili manja.
- 18 Sud koji je uputio zahtjev primjećuje da to stajalište valja razlikovati u slučaju mobilnih radnika u sektoru kopnenog prijevoza. U stvari, izgleda da je za tu kategoriju radnika nacionalni zakonodavac smatrao da se radno mjesto nalazi u njihovu vozilu, tako da se cjelokupno vrijeme putovanja smatra radnim vremenom. Taj se sud pita može li se slučaj radnika o kojima se raspravlja u glavnom postupku smatrati istovjetnim onomu mobilnih radnika toga sektora.

19 Navedeni sud smatra da to što su radnici o kojima se raspravlja u glavnom postupku obaviješteni o putu koju moraju prijeći i o posebnim uslugama koje moraju pružiti klijentima samo nekoliko sati prije njihova dogovora putem njihova mobilnog telefona o dolasku klijentu, ima za posljedicu to da oni više ne mogu prilagoditi svoj privatni život i svoje mjesto boravišta prema udaljenosti svojeg radnog mjesta, jer se ono svaki dan mijenja. Iz toga proizlazi da se vrijeme putovanja radnika između njegova boravišta i klijenta ne može smatrati vremenom odmora, imajući osobito u vidu cilj zaštite sigurnosti i zdravlja radnika kojemu teži Direktiva 2003/88. Isti sud smatra da nije riječ ni o vremenu tijekom kojeg su radnici, u užem smislu riječi, na raspolaganju svojem poslodavcu, tako da im može povjeriti bilo koji drugi zadatak osim samog putovanja. Stoga, nije dovoljno jasno predstavlja li, sukladno toj direktivi, vrijeme putovanja radnika između njegova boravišta i klijenta radno vrijeme ili vrijeme odmora.

20 U tim je uvjetima nacionalni sud odlučio prekinuti postupak i postaviti Sudu slijedeće prethodno pitanje:

„Trebali li članak 2. Direktive 2003/88/EZ tumačiti na način da vrijeme koje radnik bez stalnog mjesta rada na početku i na kraju svakog radnog dana utroši na putovanja od mjesta svojeg boravišta do sjedišta poduzetnikova klijenta, koje je svakog dana različito, te na vraćanje iz sjedišta drugog klijenta koje se također razlikuje u mjesto svojeg boravišta (prema planu puta ili popisu o kojemu ga poduzetnik obavješćuje samo večer ranije), uvijek unutar više ili manje širokog zemljopisnog područja, u okolnostima glavnog postupka, čini ‚radno vrijeme‘ prema definiciji iz navedenog članka Direktive ili ga, suprotno tomu, treba smatrati ‚vremenom odmora?‘“

O prethodnom pitanju

21 Sud koji je uputio zahtjev svojim pitanjem u biti pita treba li članak 2. točku 1. Direktive 2003/88 tumačiti na način da, u okolnostima kao što su one u glavnom postupku, u kojima radnici nemaju stalno ili uobičajeno mjesto rada, „radno vrijeme“ u smislu te odredbe predstavlja vrijeme putovanja tih radnika između njihovih boravišta i klijenta.

22 Valja uvodno navesti da, s obzirom na to da su članci 1. do 8. navedene direktive u bitnome istovjetni člancima 1. do 8. Direktive Vijeća 93/104/EZ od 23. studenoga 1993. o određenim vidovima organizacije radnog vremena (SL L 307, str. 18.), kako je izmijenjena Direktivom 2000/34/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 22. lipnja 2000. (SL L 195, str. 41.), tumačenje potonjih članaka od strane Suda je u cijelosti primjenjivo na navedene članke Direktive 2003/88 (vidjeti u tom smislu presudu Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, točku 32. i rješenje Grigore, C-258/10, EU:C:2011:122, točku 39.).

23 Nadalje, valja najprije navesti da potonja direktiva ima za cilj utvrditi minimalne odredbe za poboljšanje životnih i radnih uvjeta radnika usklađivanjem nacionalnih zakonodavstava o, među ostalim, duljini radnog vremena. To usklađivanje na razini Europske unije u području organizacije radnog vremena ima za cilj zajamčiti bolju zaštitu sigurnosti i zdravlja radnika, osiguravajući im minimalna razdoblja odmora – osobito dnevnog i tjednog – kao i primjerena razdoblja pauza i predviđajući granicu od 48 sati za prosječno trajanje radnog tjedna, maksimalne granice u pogledu koje je izričito pojašnjeno da uključuje prekovremeni rad (vidjeti presude BECTU, C-173/99, EU:C:2001:356, točke 37. i 38.; Jaeger, C-151/02, EU:C:2003:437, točku 46. te rješenje Grigore, C-258/10, EU:C:2011:122, točku 40.).

24 Različite odredbe navedene direktive u pogledu maksimalne duljine rada i minimalne duljine odmora pravila su socijalnog prava Unije koja imaju osobitu važnost i koja se moraju primijeniti na svakog radnika kao minimalne odredbe potrebne radi osiguranja zaštite njegove sigurnosti i zdravlja (presuda Dellas i dr., C-14/04, EU:C:2005:728, točka 49. i navedena sudska praksa te rješenje Grigore, C-258/10, EU:C:2011:122, točka 41.).

- 25 Nadalje, u odnosu na pojam „radnog vremena“ u smislu članka 2. točke 1. Direktive 2003/88, valja podsjetiti da je Sud više puta odlučio da ta direktiva definira pojam „radnog vremena“ kao vremensko razdoblje u kojem radnik radi, stoji na raspolaganju poslodavcu i obavlja svoje poslove i zadatke u skladu s nacionalnim propisima i/ili praksom i da taj pojam treba razumjeti kao suprotan vremenu odmora jer su ta dva pojma međusobno isključiva (presude Jaeger, C-151/02, EU:C:2003:437, točka 48.; Dellas i dr., C-14/04, EU:C:2005:728, točka 42. te rješenja Vorel, C-437/05, EU:C:2007:23, točka 24. i Grigore, C-258/10, EU:C:2011:122, točka 42.).
- 26 Valja naglasiti da u tom kontekstu navedena direktiva ne predviđa međukategoriju između radnog vremena i vremena odmora (vidjeti u tom smislu presudu Dellas i dr., C-14/04, EU:C:2005:728, točku 43. te rješenja Vorel, C-437/05, EU:C:2007:23, točku 25. i Grigore, C-258/10, EU:C:2011:122, točku 43.).
- 27 U tom pogledu iz sudske prakse Suda proizlazi da su pojmovi „radnog vremena“ i „vremena odmora“ u smislu Direktive 2003/88 pojmovi prava Unije koje treba definirati prema objektivnim značajkama, s obzirom na sustav i cilj te direktive, koje imaju za cilj uspostaviti minimalne odredbe za poboljšanje životnih i radnih uvjeta radnika. Naime, samo takvo autonomno tumačenje može toj direktivi osigurati punu učinkovitost i ujednačenu primjenu tih pojmova u svim državama članicama (vidjeti presudu Dellas i dr., C-14/04, EU:C:2005:728, točke 44. i 45. te rješenja Vorel, C-437/05, EU:C:2007:23, točku 26. i Grigore, C-258/10, EU:C:2011:122, točku 44.).
- 28 Konačno, treba podsjetiti da članak 2. Direktive 2003/88 nije među njezinim odredbama od kojih je dopušteno odstupanje (vidjeti rješenje Grigore, C-258/10, EU:C:2011:122, točku 45.).
- 29 Kako bi se odgovorilo na postavljeno prethodno pitanje, valja stoga ispitati jesu li, u slučaju kao što je onaj iz glavnog postupka, tijekom putovanja radnika između njihova boravišta i klijenata ispunjeni konstitutivni elementi pojma „radnog vremena“, navedeni u točki 25. ove presude, te treba li stoga to vrijeme smatrati radnim vremenom ili vremenom odmora.
- 30 U odnosu na prvi konstitutivni element pojma „radnog vremena“ u smislu članka 2. točke 1. Direktive 2003/88, prema kojemu radnik mora obavljati svoje poslove i zadatke, valja navesti da nije sporno da je Tyco prije odluke o ukidanju regionalnih ureda radnim vremenom svojih radnika smatrao vrijeme njihova putovanja između regionalnih ureda i mjesta gdje su se toga dana nalazili njihovi prvi i posljednji klijenti, dok to nije bio slučaj s vremenom putovanja između njihova boravišta i regionalnih ureda na početku i na kraju dana. Osim toga, nije sporno da su, prije te odluke, radnici o kojima se raspravlja u glavnom postupku svakodnevno dolazili do svojih ureda kako bi preuzeli vozilo koje im je Tyco stavio na raspolaganje i započeli svoj radni dan. Ti su radnici također dovršavali svoj radni dan u tim uredima.
- 31 Tyco osporava da se vrijeme putovanja radnika o kojima se raspravlja u glavnom postupku, između njihova boravišta i klijenta, može smatrati radnim vremenom u smislu navedene odredbe, s obzirom na to da, iako su ti radnici morali proći put radi dolaska do klijenata koje je on odredio, cilj poslova i zadataka navedenih radnika bio je pružanje tehničkih usluga ugradnje i održavanja sigurnosnih sustava kod njihovih klijenata. Stoga, u vrijeme trajanja putovanja radnika između njihova boravišta i klijenta, ti isti radnici ne bi obavljali svoje poslove ili zadatke.
- 32 Taj argument nije prihvatljiv. Kao što je to nezavisni odvjetnik naveo u točki 38. svojeg mišljenja, putovanja radnika, koji su zaposleni na radnom mjestu kao što je ono o kojemu se raspravlja u glavnom postupku, kako bi došli do klijenata koje je odredio njihov poslodavac, neophodno su sredstvo obavljanja tehničkih usluga tih radnika kod njihovih klijenata. Neuzimanje u obzir tih putovanja dovelo bi do toga da poslodavac, kao što je Tyco, može tražiti da samo vrijeme koje je utrošeno u obavljanje poslova ugradnje i održavanja sigurnosnih sustava potpadne pod pojam „radnog vremena“ u smislu članka 2. točke 1. Direktive 2003/88, što bi imalo za učinak promjenu naravi tog pojma i povredu cilja zaštite sigurnosti i zdravlja radnika.

- 33 Nadalje, to što je prije ukidanja regionalnih ureda Tyco vrijeme putovanja predmetnih radnika na početku i kraju dana prema klijentima i od njih smatrao radnim vremenom, upućuje na to da je zadaća, koja se sastojala u upravljanju vozilom iz regionalnog ureda do prvog klijenta te od posljednjeg klijenta do regionalnog ureda, bila ranije uključena u zadatke i poslove tih radnika. Narav tih putovanja nije se promijenila nakon što su regionalni uredi ukinuti. Samo je promijenjeno polazište navedenih putovanja.
- 34 U tim okolnostima, valja smatrati da radnici koji se nalaze u situaciji kao što je ona iz glavnog postupka za vrijeme putovanja između mjesta svojeg boravišta i klijenta obavljaju svoje poslove i zadatke.
- 35 U odnosu na drugi konstitutivni element pojma „radnog vremena“ u smislu članka 2. točke 1. Direktive 2003/88, prema kojemu radnik mora biti na raspolaganju poslodavcu, valja navesti da je odlučujući čimbenik činjenica da je dužan biti fizički prisutan na mjestu koje odredi poslodavac i biti na raspolaganju tom poslodavcu kako bi odmah mogao pružiti odgovarajuće usluge u slučaju potrebe (vidjeti u tom smislu presudu Dellas i dr., C-14/04, EU:C:2005:728, točku 48. te rješenja Vorel, C-437/05, EU:C:2007:23, točku 28. i Grigore, C-258/10, EU:C:2011:122, točku 63.).
- 36 Stoga, kako bi se za radnika moglo smatrati da je na raspolaganju svojem poslodavcu, taj radnik mora biti u situaciji u kojoj je pravno obavezan postupiti po uputama svojeg poslodavca i za njega obavljati poslove.
- 37 S druge strane, iz sudske prakse Suda proizlazi da je mogućnost da radnici upravljaju svojim vremenom bez većih ograničenja i da se posvete vlastitim interesima element čija narav ukazuje da razmotreno vremensko razdoblje ne predstavlja radno vrijeme u smislu Direktive 2003/88 (vidjeti u tom smislu presudu Simap, C-303/98, EU:C:2000:528, točku 50.).
- 38 U ovom slučaju, iz pojašnjenja koje je Tyco dao na raspravi proizlazi da on utvrđuje popis i redoslijed klijenata koje radnici o kojima se raspravlja u glavnom postupku moraju slijediti, kao i vrijeme dolaska kod njegovih klijenata. Također je naveo da, usprkos činjenici da je svakom od radnika iz glavnog postupka dodijeljen mobilni telefon na kojemu dobiva plan puta večer prije radnog dana, ti radnici nisu dužni biti telefonom dostupni za vrijeme putovanja između svojeg boravišta i klijenta. Stoga, raspored odlaska klijentima ne određuje Tyco, već su radnici slobodni obići klijente prema rasporedu koji sami odrede, tako da mogu organizirati svoje vrijeme putovanja kako smatraju prikladnim.
- 39 U tom pogledu, valja navesti da za vrijeme putovanja radnika između njihova boravišta i klijenta, radnici, koji se nalaze u situaciji kao što je ona o kojoj se raspravlja u glavnom postupku, imaju određenu slobodu kojom ne raspolažu za vrijeme intervencije kod klijenta, pod uvjetom da stignu do određenog klijenta u vrijeme koje je poslodavac dogovorio. Međutim, iz spisa kojim Sud raspolaže proizlazi da su tu slobodu imali i prije ukidanja regionalnih ureda, kada se vrijeme putovanja računalo kao radno vrijeme počevši od trenutka dolaska u regionalne ureda te da je jedina promjena polazište za odlazak do tog klijenta. Takva promjena ne utječe na pravnu narav koja obvezuje te radnike da postupaju po uputama svojeg poslodavca. Za vrijeme tih putovanja ti su radnici podložni navedenim uputama svojeg poslodavca koji može promijeniti redoslijed dolaska klijentima ili poništiti ili dodati termin. U svakom slučaju, valja navesti da vrijeme koje je neophodno za putovanje i koje se najčešće ne može skratiti, radnici ne mogu slobodno koristiti, posvetiti se vlastitim interesima te stoga biti na raspolaganju svojim poslodavcima.
- 40 Tyco, španjolska vlada i vlada Ujedinjene Kraljevine izražavaju zabrinutost da bi takvi radnici mogli na početku i na kraju dana obavljati osobne poslove. Međutim, takva zabrinutost nema utjecaja na pravnu kvalifikaciju vremena putovanja. U situaciji kao što je ona iz glavnog postupka, na poslodavcu je da uspostavi nadzorne mehanizme koji su potrebni za sprječavanje eventualnih zlouporaba.

- 41 U stvari, s jedne strane, već je i prije ukidanja regionalnih ureda postojala mogućnost da radnici obave takve poslove, na početku i na kraju radnog dana, na putu između mjesta gdje se nalaze klijenti i regionalnih ureda. S druge strane, kao što to proizlazi iz uvodne izjave 4. Direktive 2003/98, ciljevi te direktive ne smiju biti podređeni isključivo ekonomskim interesima. Nadalje, Tyco je na raspravi pred Sudom naveo da je korištenje kreditnih kartica koje je dodijelio svojim zaposlenicima ograničeno na plaćanje goriva koje je namijenjeno poslovnoj uporabi vozila koji su stavljeni na raspolaganje njegovim radnicima. Stoga Tyco ima na raspolaganju, među ostalim, sredstvo nadzora njihovih putovanja.
- 42 Nadalje, iako je točno da takav nadzor može biti dodatan teret za poduzetnika kao što je Tyco, valja podsjetiti da je taj teret posljedica odluke o ukidanju regionalnih ureda. S druge strane, bilo bi protivno cilju zaštite sigurnosti i zdravlja radnika iz navedene direktive kada bi ta odluka imala za učinak da se sav teret prevale na Tycove radnike.
- 43 U odnosu na treći konstitutivni element pojma „radnog vremena“ u smislu članka 2. točke 1. Direktive 2003/88, prema kojemu radnik mora u promatranom vremenskom razdoblju raditi, valja navesti da, kao što to proizlazi iz točke 34. ove presude, radnik koji više nema stalno mjesto rada obavlja svoje zadatke tijekom putovanja prema klijentu ili od njega, za tog se radnika, dok je na tom putu, mora smatrati da radi. U stvari, kao što je to naveo nezavisni odvjetnik u točki 48. svojeg mišljenja, s obzirom na to da su putovanja karakteristična za radnike koji nemaju stalno ili uobičajeno mjesto rada, mjesto rada takvih radnika ne može biti suženo na mjesto fizičke intervencije tih radnika kod klijenata njihovih poslodavaca.
- 44 Na taj zaključak ne utječe okolnost da radnici, u situaciji kao što je ona iz glavnog postupka, započinju i dovršavaju takva putovanja s mjesta svojeg boravišta, s obzirom na to da ta okolnost izravno proizlazi iz odluke njihova poslodavca o ukidanju regionalnih ureda, a ne iz odluke tih radnika. S obzirom na to da su radnici izgubili mogućnost slobodno utvrđivati udaljenost koja dijeli njihovo mjesto boravišta od uobičajenog mjesta početka i kraja njihova radnog dana, ne može se smatrati da su pristali na izbor svojeg poslodavca o ukidanju ureda.
- 45 Takav bi ishod također bio suprotan cilju zaštite sigurnosti i zdravlja radnika iz Direktive 2003/88, koji obuhvaća potrebu da se radnicima jamči minimalno vrijeme odmora. Bilo bi, u stvari, suprotno toj direktivi da vrijeme odmora radnika bez uobičajenog ili stalnog mjesta rada bude smanjeno zbog isključenja vremena njihova putovanja između njihova boravišta i klijenata iz pojma „radnog vremena“ u smislu članka 2. točke 1. navedene direktive.
- 46 Iz svega navedenog proizlazi da kada radnici koji se nalaze u situaciji kao što je ona iz glavnog postupka koriste službeno vozilo tijekom radnog dana za put od mjesta njihova boravišta do klijenta kojeg je odredio njihov poslodavac ili za povratak na mjesto njihova boravišta od mjesta gdje se nalazi takav klijent te za odlazak od mjesta gdje se nalazi jedan klijent na mjesto gdje se nalazi drugi klijent, za te se radnike prilikom putovanja mora smatrati da „rade“ u smislu članka 2. točke 1. iste direktive.
- 47 Taj se zaključak ne može dovesti u pitanje argumentom vlade Ujedinjene Kraljevine prema kojem bi to nedvojbeno dovelo do povećanja troškova, osobito za Tycoa. U tom pogledu, dovoljno je navesti da iako se u posebnim okolnostima predmeta u glavnom postupku vrijeme putovanja mora smatrati radnim vremenom, Tyco može slobodno utvrditi naknadu za vrijeme putovanja radnika između njihova boravišta i klijenata.
- 48 Valja podsjetiti da iz sudske prakse Suda proizlazi da je iznimka za poseban slučaj iz članka 7. stavka 1. Direktive 2003/88 u području plaćenog godišnjeg odmora ograničena na uređenje određenih vidova organizacije radnog vremena, tako da se načelno ne primjenjuje na naknadu radnika (vidjeti presudu Dellas i dr., C-14/04, EU:C:2005:728, točku 38. te rješenja Vorel, C-437/05, EU:C:2007:23, točku 32. i Grigore, C-258/10, EU:C:2011:122, točke 81. i 83.).

- 49 Stoga, način utvrđenja naknade radnicima u situaciji kao što je ona u glavnom postupku načelno ne potpada pod navedenu direktivu, već pod relevantne odredbe nacionalnog prava.
- 50 Imajući u vidu sve prethodne navode, valja odgovoriti na postavljeno prethodno pitanje tako da članak 2. točku 1. Direktive 2003/88 treba tumačiti na način da, u okolnostima kao što su one iz glavnog postupka, u kojima radnici nemaju stalno ili uobičajeno mjesta rada, „radno vrijeme“ u smislu te odredbe obuhvaća i vrijeme putovanja tih radnika između njihova boravišta i klijenta.

Troškovi

- 51 Budući da ovaj postupak ima značaj prethodnog pitanja za stranke glavnog postupka pred sudom koji je uputio zahtjev, na tom je sudu da odluči o troškovima postupka. Troškovi podnošenja očitovanja Sudu, koji nisu troškovi spomenutih stranaka, ne nadoknađuju se.

Slijedom navedenoga, Sud (treće vijeće) odlučuje:

Članak 2. točka 1. Direktive 2003/88/EZ Europskog parlamenta i Vijeća od 4. studenoga 2003. o određenim vidovima organizacije radnog vremena treba tumačiti na način da, u okolnostima kao što su one iz glavnog postupka, u kojima radnici nemaju stalno ili uobičajeno mjesta rada, „radno vrijeme“ u smislu te odredbe obuhvaća i vrijeme putovanja tih radnika između njihova boravišta i klijenta.

Potpisi